

COMUNICACIÓ

Pablo Sandoval Villaroel (Université Paris IV-Sorbonne. Grup de Recerca Hermenèutica i Platonisme, UB): *La pregunta per la modernitat des del tarannà fonamental de l'home modern*

Les reflexions que segueixen són un intent de meditar sobre la qüestió de *què sigui* la Modernitat, és a dir, *què és* allò que determina i caracteritza de la manera més profunda i més essencial la Modernitat com a tal. Això significa en primer lloc que aquí no es tracta d'aportar senzillament una «definició» de l'època moderna, sinó que allò decisiu és més aviat apropar-nos gradualment a la dimensió mateixa des de la qual la Modernitat es deixa primerament experimentar i pensar en allò que ella és. En efecte, quan intentem meditar sobre allò que *s'esdevé* pròpiament a la nostra època, podem dur a terme una tal meditació cada vegada des de perspectives diverses, per exemple, des d'una perspectiva política, econòmica, sociològica, tècnica, científica, religiosa, etc. Cadascuna d'aquestes perspectives ens dóna accés a un tret certament important de l'era moderna. Tanmateix, en un tal tret roman sempre una visió *parcial* de la Modernitat, en la mesura que ens deixa veure en cada cas tan sols una «part» d'allò que constitueix la Modernitat com a tal. Nosaltres, en el que segueix, intentarem apropar-nos a aquesta qüestió per un *altre* camí, i per cert per un camí a través del qual es tracta de començar a entreveure la Modernitat en la seva *totalitat*, això és, en la simplicitat i la plenitud de la seva *essència*. Ara bé, el camí que ha de guiar-nos cap a l'essència de la Modernitat no és altre que el d'atendre a la paraula del poeta i del pensador.

Nosaltres tenim el costum, per cert, de prendre la paraula del pensador, i més encara la del poeta, com a mera expressió de la seva pròpia «visió del món», és a dir, en el fons, com a exteriorització d'allò que els poetes i els pensadors es representen en llur interioritat respecte a la realitat exterior. Tals representacions quedarien així closes dins de l'àmbit de la mera «subjectivitat» dels punts de vista, sense assolir mai la realitat «objectiva» de les coses. Aquesta manera d'avaluar i d'interpretar la paraula del poeta

i la del pensador, però, amb la qual tots nosaltres concordem immediatament i a l'interior de la qual ens sentim com «a casa», potser no és tan evident i òbvia com sembla a primera vista. Potser, precisament, aquesta manera de representar-nos les coses, a saber, dins del marc de la relació subjecte-objecte, pertany de la manera més íntima a allò que intentem pensar aquí: a l'època moderna mateixa. Si això fos així, el més saludable seria de moment deixar almenys en suspens les nostres pròpies representacions, per més habituals i evidents que siguin per a nosaltres, a fi de mantenir-nos així oberts i lliures per a la *veritat* que reserva tant la paraula del poeta com la del pensador. Al principi d'un text en el qual intenta meditar precisament sobre l'essència de la Modernitat, el pensador Martin Heidegger diu el següent: «La meditació és el coratge de convertir la veritat dels nostres propis pressupòsits i l'espai de les nostres pròpies metes en allò més digne de ser posat en qüestió»¹.

Així doncs, la present comunicació provarà d'atendre al cant del poeta i al pensar del pensador, perquè, per a nosaltres, tant l'un com l'altre diuen amb tota simplicitat, encara que cadascú a la seva manera, *allò que és*, és a dir, allò que *s'esdevé* en el fons de l'època moderna. En primer lloc, abordarem un poema del poeta Antonio Machado, que es troba inclòs en *Galerías*. El poema diu així:

Desnuda está la tierra,
y el alma aúlla al horizonte pálido,
como loba famélica. ¿Qué buscas,
poeta, en el ocaso?

Amargo caminar, porque el camino
pesa en el corazón. ¡El viento helado,
y la noche que llega, y la amargura
de la distancia! ... En el camino blanco

Algunos yertos árboles negrean;
en los montes lejanos
hay oro y sangre ... El sol murió ... ¿Qué buscas,
poeta, en el ocaso?

1. Martin HEIDEGGER, *Die Zeit des Weltbildes*, en *Holzwege*, GA, Band 5, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1977, p. 75.

De què ens parla aquest poema? El poema anomena la nuesa i desolació de la terra, la pal·lidesa vaga i difusa de l'horitzó, la vana recerca i l'amarg caminar del poeta, la inclemència i el rigor del vent gelat, allò inhòspit de la nit que arriba, l'amargura de la distància i de l'allunyament, i, al final, com per recollir-ho tot en allò que és essencial, el poema esmenta enigmàticament la *mort* del sol. Tot seguit, el poeta es pregunta a si mateix una vegada més: *¿Qué buscas, poeta, en el ocaso?* Renunciant per endavant a tota temptativa d'una elucidació detallada i exhaustiva d'aquest poema, nosaltres voldríem tan sols assenyalar allò que dóna el to general al poema sencer. Es tracta, doncs, d'una manera o altra, d'un cert neguit i inquietud del poeta, que s'anuncia en el clamor de la recerca. El més inquietant i dolorós d'aquesta recerca és, però, com indica tàcitament Machado, que precisament *no hi ha res a recer-car*, és a dir, que fins i tot la recerca mateixa es troba privada del seu horitzó, de tal manera que no queda més que un amarg i errant caminar en la nit que sostreu a l'ésser humà tota mena d'empara i d'alberg. Aquesta situació de misèria i desemparament, el poeta l'assenyala mitjançant la imatge de l'ocàs, això és, la «mort» del sol. Però el sol val aquí com a signe d'allò que procura tota vida i tot ésser a les coses i, per tant, com a signe d'allò que és el més elevat i el més fonamental, no només per a l'existència humana, sinó també, en cert sentit, per a la totalitat d'allò que és. En efecte, ja en la filosofia de Plató el sol apareix com a imatge de la Idea del Bé: l'origen i la consumació de l'ens en la seva totalitat. Així doncs, la mort del sol no constitueix de cap manera una pèrdua i una desaparició qualsevol, sinó que comporta una mena d'*abandonament* que enfonsa l'ésser humà en la més urgent i angoixant penúria.

Per tal de començar a comprendre de què es tracta aquí, només hem d'atendre a una altra paraula essencial, la qual ens ve donada aquesta vegada pel pensador Friedrich Nietzsche, paraula que consona de la manera més íntima amb la paraula de Machado, a saber, la dita «*Gott ist tot*»², «Déu ha mort». Aquestes paraules de Nietzsche, que són qualsevol cosa excepte el desig o l'opinió d'un

2. Friedrich NIETZSCHE, *Die fröhliche Wissenschaft*, Nr. 125: «Der tolle Mensch».

simple i vulgar ateu, intenten indicar més aviat un esdeveniment històric, i, per cert, no pas un esdeveniment històric-espiritual entre d'altres, sinó aquell que determina de la manera més profunda el moviment essencial de la història de l'Occident. Aquest moviment, Nietzsche el pensa sota el nom de «Nihilisme». Dins del marc d'aquesta breu comunicació, resulta impossible ni tan sols assenyalar tot el que això implica en l'àmbit de la filosofia nietzscheana. Per això ens hem d'accontentar aquí amb indicar que Nietzsche pensa el terme de Nihilisme fonamentalment com a «la desvalorització de tots els valors», és a dir, com la pèrdua de valor i sentit de tot allò que, fins aleshores, havia regit i dirigit l'existència dels homes. El Nihilisme, com a designació de l'esdeveniment més íntim de la història occidental, significa, per tant, la ruïna i ocàs dels valors supremes, d'allò que decideix en darrera instància respecte de tot el que fem o deixem de fer, de tal manera que allò que regna a l'època del Nihilisme és el *sense-sentit*. Al fons mateix de la paraula Nihilisme parla, doncs, una cosa així com un sense, un *no-res*, *nihil*, això és, la falta i l'absència de tot horitzó i de tota meta. En una paraula, la *negació* de tot el que és elevat i essencial pels homes. D'ací que el pensador Martin Heidegger pensi el Nihilisme modern com l'enfosquiment del món, les manifestacions del qual són avui en dia principalment la fugida dels déus, la destrucció de la terra, la massificació de l'home, el predomini de la mediocritat. En resum, la pèrdua de poder de l'esperit.

Tot això sona per cert molt funest i tètric. No parla aquí, doncs, el clàssic pessimisme dels poetes i els filòsofs, homes que, com és ben sabut, tenen una visió crítica i lúgubre de la realitat? No es manifesta aquí, sobretot, la malenconia que turmenta a aquests esperits inquietos i insatisfets? Car, després de tot, podríem pensar que les coses no van tan malament a la nostra època. Mai l'home no havia assolit de fet un benestar i una comoditat semblant a la que es gaudeix avui en dia. Tenim màquines que ens alleugen les tasques quotidianes; tenim una indústria florent que ens procura cada dia tota mena de béns; la ciència moderna avança irrefrenablement en les seves troballes i descobertes, fins al punt que ens depara i promet un esdevenidor ple de felicitat i prosperitat. I què dir encara d'Internet, amb totes les seves meravelles i les seves possibilitats encara insospitades? Per cert! Qui podria tenir

encara una excusa per queixar-se amargament i deplorar un tal estat de coses? Nosaltres podem certament girar-nos d'esquena al «pessimisme» de poetes i pensadors. Tanmateix, és suficient això per fer callar el tedi i l'abatiment, el neguit i l'angoixa, el descoratjament i el desànim que ens oprimeixen des del fons del nostre ésser? En una paraula, podem sostreure'ns a l'*Avorriment* que ens aguaita i ens assalta a cada instant de la nostra existència? Sobre aquest *Avorriment*, el pensador txec Jan Patocka diu el següent: «Però quina altra cosa significa aquell *Avorriment* de proporcions gegantesques que ni tan sols l'enginy de la ciència i de la tècnica modernes pot dissimular de cap manera, i que seria ingenu i cínic subestimar, o bé senzillament no notar? Les descobertes més refinades són avorrides en la mesura que no condueixen a l'exacerbació del Misteri que s'amaga darrera allò que és descobert, darrera allò que ens és desvelat. La perspicàcia immensa del pensament humà descobreix amb una vehemència mai somniada, per sucumbir de seguida a allò quotidià, a la comprensió de l'ens com a ens, que està d'ara endavant, en principi, ja plenament descobert i totalment clar, a aquella comprensió que del misteri d'avui en fa el truisme de demà»³.

Què passa doncs amb tal *Avorriment*? Es tracta aquí senzillament d'un estat d'ànim passatger, d'un simple humor o disposició personal, que poguéssim deixar de costat amb només un acte de la nostra voluntat? No prové aquest *Avorriment* més aviat d'allò més profund del nostre ésser, de tal manera que determina de cap a cap la situació mateixa de l'home modern? En efecte, l'*Avorriment* que intentem assenyalar aquí constitueix el tarannà fonamental de l'ésser humà a l'època moderna, és a dir, determina essencialment la nostra manera d'ésser i, per tant, la nostra relació amb tot el que és. Car tal *Avorriment* correspon íntimament a la buidor del món, a la monotonia i uniformitat de totes les coses que, a través de la ciència moderna, es troben explicades per endavant en allò que són, de tal manera que es troben també privades de tot misteri i de tota qüestionabilitat. A l'època present, l'home comença a entrar en l'era de la inqüestionabilitat de totes les coses. Regna així un

3. Jan PATOCKA, *Platon et l'Europe*, traduit du tchèque par Erika Abrams, Lagrasse: Verdier, 1983, p. 123.

desencant general respecte a tot el que és. I per més que l'home modern s'afanyi en un atrafegament incessant en tots els àmbits dels afers humans, tal atrafegament no té cap altre sentit que el d'aquest atrafegar-se mateix, de manera que ve de la buidor i s'enfonsa en la buidor. Heidegger diu: «Per què ja no trobem cap significació per a nosaltres, és a dir, cap possibilitat essencial de l'ésser? Potser perquè s'obre davant nostre, des de totes les coses, una *indiferència* el fons de la qual no coneixem? Però qui vol parlar així, quan els intercanvis internacionals, la tècnica, l'economia s'apoderen de l'home i el mantenen en moviment? I malgrat tot, *nosaltres recerquem per a nosaltres* un rol. Preguntem una vegada més: Què succeeix aquí? Potser hem de fer-nos en primer lloc i de nou interessants per a nosaltres mateixos? Per què *hem* de fer-ho? Potser perquè nosaltres mateixos ens hem fet avorrits per a nosaltres mateixos? L'home mateix s'hauria fet aleshores avorrit per a si mateix? I per què? En definitiva, passa potser amb nosaltres, que un avorriment profund s'estén, com una boira silenciosa, fins als abismes de la nostra existència?»⁴.

Finalment, a través d'aquestes breus reflexions, hem intentat dirigir la nostra mirada cap allò que s'esdevé al fons de la nostra època, per tal d'experimentar en què consisteix la Modernitat. El cant del poeta i el pensar del pensador ens han conduït a l'experiència d'una mancança, una buidor, un abandonament, una pèrdua, una absència, en una paraula, un No, el qual determina la Modernitat com a Nihilisme. Aquesta mancança i buidor es correspon amb el tarannà fonamental de l'Avorriment propi de l'home modern, avorriment que no hem de considerar com a mera indiferència davant les coses, o menys encara com la pura absència de tota mena de tarannà, sinó més aviat com la manera totalment determinada que tenim de *ser* enmig d'allò que és. Així, l'Avorriment concorda precisament amb l'absència del misteri, amb l'absència de la meravella davant allò simple i essencial, en el sentit que la totalitat de l'ens ja no ens interpel·la altrament que com a material per a la producció tècnica i per a l'explotació industrial. Per exemple, avui en dia ja no

4. Martin HEIDEGGER, *Die Grundbegriffe der Metaphysik: Welt. Endlichkeit. Einsamkeit*, Gesamtausgabe, Band 29/30, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1983, p. 115.

parlem més de «natura», sinó que parlem més aviat de «recursos naturals». Però on hi ha més veritat, en el cant del poeta que anomena i fa aparèixer amb tota simplicitat el misteriós obrir-se d'una flor, o bé en l'explicació tècnico-científica del botànic, que ens el descriu com un procés biològic? I sigui quina sigui la resposta, de quin tipus de «veritat» estem parlant en cada cas? Aquestes preguntes han de quedar aquí necessàriament obertes.

El que és decisiu per a nosaltres és meditar abans que res sobre aquella mancança i absència que determina de la manera més íntima l'època moderna del món occidental. El poeta Antonio Machado anomena aquesta absència com a «la mort del sol». El pensador Friedrich Nietzsche la designa com a «la mort de Déu». Tant en un cas com en l'altre, es tracta de la *desaparició* d'allò més elevat i més essencial per a l'existència dels homes i, en suma, per a la totalitat d'allò que és. Tanmateix, resta encara la pregunta per la manera com hem de pensar aquella desaparició mateixa. El poeta francès Charles Baudelaire ens ho assenyala a través d'un poema que es troba en *Les fleurs du mal*. El poema s'intitula «*Le coucher du soleil romantique*»:

Que le Soleil est beau quand tout frais il se lève,
Comme une explosion nous lançant son bonjour!
– Bienheureux celui-là qui peut avec amour
Saluer son coucher plus glorieux qu'un rêve!

Je me souviens ... J'ai vu tout, fleur, source, sillon
Se pâmer sous son œil comme un cœur qui palpite.
– Courons vers l'horizon, il est tard, courons vite,
Pour attraper au moins un oblique rayon!

Mais je poursuis en vain le Dieu qui se retire;
L'irrésistible Nuit établit son empire,
Noire, humide, funeste et pleine de frissons;

Une odeur de tombeau dans les ténèbres nage,
Et mon pied peureux froisse, au bord du marécage,
Des crapauds imprévus et de froids limaçons.

Aquí, tot rau per a nosaltres en el verb «*se retirer*», *retirar-se*. En efecte, el poeta diu que és el Déu mateix qui *es* retira i s'absenta.

Si prenem doncs seriosament un tal signe, aleshores estem ja en condicions d'entreveure la dimensió mateixa des de la qual hem d'aprendre a meditar l'essència de la Modernitat i, en suma, la història mateixa de l'Occident. Car quina altra cosa vol dir precisament el nom d'«Occident», si no la terra de l'ocàs, és a dir, la contrada que queda determinada precisament per una desaparició, per una absència, per un retirada, per una *ocultació*? Si això fos així, aleshores allò que ens determina i ens reclama ara com a homes moderns no és tant, potser, la pura ocultació en qüestió, com el fet que, a l'hora més tardana del crepuscle, per primera vegada l'ocultació mateixa comença a fer-se visible com a tal. Per això un tal ocàs i crepuscle com a essència del Nihilisme no és res negatiu, sinó que, més aviat, resguarda i reserva encara la possibilitat d'una nova aurora pel nostre esdevenidor, a condició que aprenguem a restar desperts i atents enfront de l'ocàs, per tal de meditar i d'aprofundir l'*ocultació mateixa* que s'hi esdevé.⁵

Dr. Josep Monserrat i Sr. Xavier Garcia-Duran en la taula de la primera sessió.

5. Aquest treball es presenta com a resultat del Projecte d'Investigació finançat per la Dirección General de Investigación del Ministerio de Educación y Ciencia HUM2007-62763/FISO i dels treballs del Grup de Recerca *Eidos. Hermèutica, Platonisme i Modernitat*, 2009SGR447.